

Mgr. Aleš Kozár: Sémantika prostoru ve slovinské meziválečné poezii

FF UK, Ústav slavistických a východoevropských studií

/oponentský posudek dizertační práce/

Mgr. Aleš Kozár pro svou studii o slovinské poezii let 1918 - 1941 zvolil tradiční kombinaci dvou přístupů - literárně historického a teoretického. Práce začíná být zajímavá v situaci, kdy tato východiska vyústí do problému pojmů: pro zkoumané období klíčového expresionismu, sledovaného především v avantgardních proudech futurismu a konstruktivismu, a specifikovaného v „sémantice prostoru“. Tuto problematizaci mu umožnil poctivý přístup k pramenům: přílohu vědecké práce tvoří soubor překladů, které dobře dokumentují zdroje bádání.

Šíře materiálu a komparativní pojetí práce umožňuje autorovi hledat vlastní pojetí bez obav ze spekulací, a zároveň v jisté polemčnosti s interpretačními stereotypy, někdy zavalujícími národní kontexty. Pojem expresionismu je pro takový přístup ideální: je přitažlivý pro dynamismus, který mu zachovává různorodost, ale také možnost universálního pohledu. Z toho vycházejí inspirující zjištění i pro interpretace české avantgardy. Porovnává-li autor dizertační práce vztah českého a slovinského básnictví k expresionismu, sám jej označuje za „mimochoďný“ v daném historickém čase. Českou avantgardní (meziválečnou) literaturu chápe v úzkém a přímém vztahu k literatuře francouzské, zatímco slovinské básnictví v „blíženectví“ s prostředím německým a ruským. Přesto je tu řada společných rysů, vyzývajících k vytváření básnických paralel (např. A. Vodnik, O. Theer, B. Reynek; Kocbek, Ramuz, Závada, Halas atd). Ukazují se společné prameny (ve francouzské literatuře, tak zvl. v rakouském básnictví, které zakořenilo i v české poezii, srv. Trakl - Reynek – Halas). Svědčí o nich i oddíly stavějící do popředí význam časopisů, skupin i manifestů. Prostřednictvím takto typizované avantgardy jsou pak pěkně formulovány i výrazné rozdíly: v Čechách absence avantgardního pohledu na

katolickou literaturu a umění, zatímco slovinská poezie vyžadovala pojmenovat vztah k expresionismu také z toho důvodu, že tyto proudy se tu ukazují jako mnohem provázanější. Otevírá se tím problém, který v českém prostředí naráží na nepříliš popsané vazby avantgardních proudů (futurismus, konstruktivismus, expresionismus a katolická poezie) ale i ta stránka věci, kterou otevřel Jindřich Chalupecký svými polemikami s Teigovým pojetím avantgardy, když se opíral právě o tuto „tragickou“ expresionistickou linii.

Východiska v expresionismu chápaném spíše jako pohyblivé podhoubí avantgardy (v inspiracích, ale i v polemikách se soudobými slovinskými výzkumy - sborník *Obdobja*, F. Zadavec, U. Weisstein, L. Kralj, J. Kos) umožňují pracovat pružně i s dalšími určujícími proudy slovinské i české poezie: futurismem a konstruktivismem (a slovinskou novou věcností ve 30. letech; Kocbek, Vodusek). Poznámka k českému futurismu: na s. 30 autor poznamenává, že v Čechách nedošel futurismus výraznější odezvy (odkazuje na *Almanach* na r. 1914, S.K. Neumanna a bratry Čapky). Není tomu tak docela, bylo by možno zabývat se také tím, co vstřebal Teigův poetismus (Teige si s Marinettim psal) a jeho obsáhlá studie o futurismu svědčí o novém čtení futuristických inspirací; anebo vlivem Majakovského v českém prostředí.

Specifickou kapitolu tvoří pojem katolické literatury, pro který hledá mgr. Kozár estetická vymezení, společnou poetiku, ale poukazuje také na podobnosti ideologického kontextu (vztah k levicové avantgardě i úsilí o vnitřní proměnu křesťanství, hledání osobního vztahu k Bohu). Opírá se o průzkumy pojmu „katolická literatura“ v českém prostředí (Arne Novák, J. Med, M.C. Putna). Ve slovinské literatuře nachází jednak obecnější pojetí (spirituální, duchovní poezie), jednak pojem „katolického expresionismu“ (resp. novoromantismu), jako určitého křídla slovinské literární generace 20. let. Ohniskem pohledu je tu seskupení „křižarů“ (*Križ na gori*, 1926/27) i hledání paralel v českém prostředí

(zejména Josef Florian, rezonance u ruralistů, antologie Hvězdy nad Triglavem z r. 1941; Kozár však vede komparativní úvahu o tomto typu poezie až do současnosti).

K tomu, jakým způsobem se zabývat křesťanskou literaturou ve vztahu k avantgardě, poskytuje tedy slovinská poezie inspirativní rámec. Autor dizertace také podává řady paralel následně v monografických oddílech své práce a konkrétních analýzách textů jednotlivých autorů. Ty jsou opřeny právě o specifické charakteristiky „sémantiky prostoru“ slovinské avantgardy a nabízejí komparativní hlediska. Pojmem „sémantika prostoru“ autor variuje, resp. rozšiřuje topologické teorie textu, jak je v české literatuře nachází v dílech Daniely Hodrové (a inspiracích M. Bachtinem, V. N. Toporovem, J. Lotmanem), ve snaze nalézt možnosti, jak se zabývat prostorovými dimenzemi poezie, nikoli jen prózy. Spíše než prostor ve významu motivu, konceptu, kulisy (Poetika míst) jsou mu blízké fikční světy lyriky M. Červenky, ale také přístupy J. Slawińského. Ve dvojdimenziálnosti aktuálního a fikčního světa hledá členitější řešení, vyhovující fragmentárnosti poezie, blíže strukturám jazyka a lyrického zastavení.

Sémantika prostoru se člení podle pozic vnějšího ustrojení (např. žánr) a vnitřní tektoniky (jazyková struktura, výstavba) textu, vztahových kombinací (topografická věrnost, ideologizace, ikony), postav, času, perspektivy pohledu, atd., ale dotýká se až prostorovosti samého jazyka (J. Slawiński). To umožňuje interpretace prostoru i tam, kde zůstává jen v náznacích, přechází ke zdůraznění typografických kvalit textu či paralingválních gest (kap. Jazyk-forma - gestace). Zkoumají se způsoby topografických konkretizací, toho, jakým způsobem se pracuje s oslabováním či posilováním fikce, s určeními jazyka (geografické, sociální), interliterárními, extraliterárními a paraliterárními charakteristikami prostoru (např. v avantgardních i postavantgardních experimentech).

Monografické studie jsou pak jakousi zkouškou tohoto systému, který autorovi umožňuje pracovat jak s běžnými toposy (motivy země, dálky, pokoje, snu, vzdáleného,

hranice - Vodník), s ikonografií (např. religiózní), ale také např. s pojmy jako „vytěsněná časovost“, se symbolikou barev, s hudebními složkami básně (motivickými i versologickými), s projevy nedůvěry ke slovu, extatičností projevu atd. Tím vytváří jistou typologii autora i jeho literárně - historické zařazení. Příklad: U Antona Vodníka na religiózní motiviku (anděl, Maria, zvěstování, žalm, Bůh, Král, Vzdálený atd., s. 108.) navazuje vytěsněná časovost, převtělená však v bolest z ne-harmonie, z rozporů tohoto světa, který je negativně vymezen. Sémantika prostoru i formální analýzy (žalm, vigilie, modlitba, píseň) odkazují na katolickou spiritualitu (mj. hudebnost a motiv zvonu) - využity jsou mj. březinovské interpretace. Dílo Kocbekovo a problém religionismu (srovnání s Ramuzem) nabízí topologii země, vesnice, dům, kostel, krajina, smrt, rozvíjí předmětnost v proměnách perspektivy, které odkazují na mytologii, ale i motivy- ikony kolektivního, národního celku (v české poezii odkaz na Závadovu Hradní věž anebo Halasovo Torzo naděje).

Doplnit bychom mohli, že pro popisy by se daly využít i kritiky českých katolicky orientovaných autorů směřujících k avantgardě (nejen B. Fučíka, ale zvláště M. Dvořáka: prostor-plocha; technicismus a zvláště „rychlost“, pojem, se kterým v rámci sémantiky prostoru autor dizertace rovněž podnětně pracuje), anebo namítnout, že výklad občas sklouzl k přílišným zobecněním (výčty motivů, žánrů, postav a vyjádření typu „zvýšená emocionalita sdělení“, „abstraktní pocit“, ironie, sebeironie, groteskno atd. – bez dalších konkretizací).

Autor naplnil cíl práce, zdařile rozvinul teorie textu pro potřeby básnictví a zároveň své nálezy dobře usadil v perspektivě komparativní literární historie. Práci doporučuji k obhajobě.

PhDr. Marie Langerová, CSc.

Praha 10/5 2007